

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över SOU 2018:69 - Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Dnr Ju2018/04195/L5

Utifrån de intressen som Stockholms tingsrätt har att bevaka lämnas följande yttrande.

Den föreslagna straffskärpningsregeln

Förslaget bygger på grundtanken att gärningar som utförs för att bevara eller återupprätta ett kollektivs heder har ett förhöjt straffvärde. Med tanke på de begränsningar i vardagen i form av klädsel, umgänge och rörelsefrihet m.m. som sådan brottslighet kan leda till för brottsoffret är även tingsrätten av uppfattningen att ett sådant motiv hos gärningsmannen bör beaktas vid straffvärdebedömningen.

Utredningen argumenterar övertygande för att ett sådant hänsynstagande kan ske redan i dag utifrån den allmänna straffvärdebestämmelsen i 29 kap. 1 § BrB. Enligt utredningen finns det dock anledning att införa en särskild straffskärpningsregel i 29 kap. 2 § BrB.

Tingsrätten konstaterar att om den föreslagna straffskärpningsregeln genomförs bestämmelsen i 29 kap. 2 § BrB kommer att tillföras ytterligare en punkt av mer eller mindre kasuistiskt slag. Som utredningen noterar var dock den ursprungliga tanken med bestämmelsen i 29 kap. 2 § BrB att där ta in vissa allmänt hållna

punkter som kunde antas spegla de vanligaste och mest betydelsefulla omständigheter som i praxis åberopades som försvårande. Enligt tingsrättens mening kan det finnas risker med att tillföra bestämmelsen i 29 kap. 2 § ytterligare punkter som inte avser sådana omständigheter, bl.a. att en sådan lagstiftningsteknik kan komma att skymma den allmänt hållna regeln i 29 kap. 1 § men också leda till oönskade motsatsslut. Tingsrätten anser att införande av nya punkter i vart fall bör förutsätta att dessa inte tar sikte på omständigheter av alltför speciellt slag men även att tillämpningsområdet kan konkretiseras på ett tillräckligt tydligt sätt.

Sammantaget är tingsrätten inte övertygad om att de skäl som utredningen anför verkligen motiverar att en ny straffskärpningsgrund införs.

När det gäller den närmare utformningen av bestämmelsen tar den sikte på handlingar som utförts för att bevara eller återupprätta en person, familj, släkts eller liknande grups heder. Tingsrätten vill inledningsvis framhålla, vilket utredningen har uppmärksammat, att begreppet ”heder” i annan lagtext är positivt laddat, t.ex. i vittneseden i 36 kap. 11 § RB. Tingsrätten förordar den formulering som utredningen har föreslagit i andra hand, dvs. att handlingar som begås för att bevara eller återupprätta en grups anseende *utifrån en föreställning om heder* ska verka straffskärpande.

Bestämmelsen har även i övrigt fått en delvis olycklig utformning. Som det är nu kan den läsas som att handlingar som utförs för att *”bevara eller återupprätta en persons [...] heder”* ska verka försvårande. Av motiveringen framgår dock att avsikten knappast varit att varje brottslig handling som en enskild person utför för att bevara eller återupprätta sin heder ska verka försvårande, utan endast sådana som har sin grund i att en person kan anses som bärare av en grups anseende. Detta bör komma till tydligare uttryck i lagtexten. Om formuleringen behålls kan t.ex. rena uppgörelser mellan gängkriminella anses falla in under bestämmelsen.

Vidare är det enligt tingsrätten oklart vilka grupper som ska anses omfattas av bestämmelsen. Vad en släkt eller familj är vållar kanske inte några större problem, men däremot vad som vid sidan om dessa kategorier ska anses vara en ”liknande grupp”. Utredningen nämner att ”klaner” kan vara en sådan grupp. Vad som är en klan eller vad som ska krävas för att medlemmar i en grupp ska betrakta varandra som en familj eller släkt torde dock vara svårt att på ett bra sätt avgränsa, särskilt som bestämmelsen inte avses omfatta kriminella gäng. Det hade varit önskvärt med några ytterligare exempel i författningskommentaren, t.ex. om bestämmelsen kräver ett visst mått av faktiskt släktskap mellan i vart fall några medlemmar i gruppen.

Enligt bestämmelsen ska handlingar som utförs där ett motiv varit att *bevara* eller *återupprätta* hedern leda till straffskärpning. Möjligen kan man också tänka sig situationer där gruppen anser sig så vanärad av den utsattes handlingar att hedern inte längre går att återupprätta, men där någon ändå genomför en brottslig handling för att hämnas. Det kan finnas anledning att överväga om inte sådana handlingar uttryckligen ska omfattas av bestämmelsen.

Införandet av ett nytt barnäktenskapsbrott m.m.

Tingsrätten tillstyrker att bestämmelserna om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa görs subsidiära till bestämmelsen om människohandel.

Utredningen har i övrigt föreslagit att *barnäktenskapsbrott* kriminaliseras. Tingsrätten delar förstås utredningens utgångspunkt att barnäktenskap ska motverkas. Inte heller ser tingsrätten några problem med att de äktenskapstvångsbrott som begås mot barn benämns som barnäktenskapsbrott.

När det gäller den föreslagna nykriminaliseringen kan tingsrätten likt utredningen konstatera att det finns skäl som talar för och emot en sådan kriminalisering. Tingsrätten kan godta att det finns tillräckligt starka skäl för att kriminalisera barnäktenskap som inte förutsätter att gärningsmannen har förmått barnet att ingå ett äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse genom att använda sig av

tvång eller något annat otillbörligt medel, särskilt när det gäller yngre barn. Även med denna utgångspunkt har dock tingsrätten en del synpunkter på förslaget.

När det gäller vilka handlingar som omfattas av det föreslagna straffansvaret anges i bestämmelsen att den som förmår eller tillåter ett barn att ingå äktenskap ska dömas till ansvar. Ett på sådant sätt avgränsat straffansvar kan väntas omfatta gärningar med påtagligt varierande straffvärden. Det är stor skillnad på att tillåta ett tioårigt barn att gifta sig mot att göra det i förhållande till en sjuuttonåring som snart fyller arton år. De handlingar som anges omfattas av straffansvar – att förmå respektive tillåta – omfattar i sig också handlingar av ganska olika slag. Särskilt verbet ”tillåta” kan diskuteras. Till skillnad från förslaget i Utredningen om människohandel m.m. (SOU 2008:41) är det straffansvar som utredningen föreslår inte uttryckligen begränsat till vårdnadshavare. Kretsen av potentiella gärningspersoner är som tingsrätten ser det därför inte helt lätt att avgränsa. Det är för tingsrätten inte heller helt självklart att alla gärningar som innefattar ett tillåtande också är straffvärda.

Likt äktenskapstvångsbrottet föreslås straffansvaret omfatta inte bara äktenskap utan även äktenskapsliknande förbindelser. Vad som ska anses utgöra en äktenskapsliknande förbindelse har såvitt tingsrätten känner till inte prövats i domstol. Tingsrätten anser att begreppet väcker flera svåra gränsdragningsfrågor, bl.a. i förhållande till samboskap och motsvarande utländska företeelser. När kravet på att gärningsmannen ska ha förmått någon att ingå en sådan förbindelse genom olaga tvång eller utnyttjande av dennes utsatta belägenhet nu tas bort är det möjligt att frågan kommer ställas på sin spets. Tingsrätten är för sin del tveksam till en kriminalisering som träffar den som förmår eller tillåter någon att ingå en äktenskapsliknande förbindelse när detta inte skett på det kvalificerade sätt som förutsätts i äktenskapstvångsbrottet.

Tingsrätten vill vidare peka på det nära samband som finns mellan frågan om straffansvarets omfattning och det lämpliga i att undanta barnäktenskapsbrottet från kravet på dubbel straffbarhet. Av förslaget framgår att många av de äkten-

skap som i praktiken kommer omfattas av den föreslagna bestämmelsen är sådana som ingås i andra länder. I syfte att lagföring beträffande dessa äktenskap ska kunna ske har bestämmelsen undantagits från kravet på dubbel straffbarhet. Enligt utredningen vore det otillfredsställande om barnäktenskapsbrott inte skulle kunna beivras om de begås av svenska medborgare som besöker andra länder där barnäktenskap inte är straffbelagt.

Tingsrätten har förståelse för argumentet att en kriminalisering riskerar att bli tandlös om kravet på dubbel straffbarhet, som får anses utgöra grundregeln vid utomlands begångna gärningar, upprätthålls fullt ut. Med den föreslagna utformningen av bestämmelsen krävs det dock inte att gärningsmannen eller barnet har någon särskild koppling till Sverige för att straffansvar ska inträda. Utöver svenska medborgare och utlänningar med hemvist här kommer straffansvaret omfatta utlänningar som efter brottet tagit hemvist här samt utlänningar som finns i Sverige (2 kap. 2 § 1 st. 2–3 p BrB). Teoretiskt sett omfattar alltså bestämmelsen alla barnäktenskap världen över där gärningsmannen sedan kommit till Sverige. Eftersom preskriptionstiden på brottet är tio år kan det tänkas röra sig om ett ganska stort antal sådana äktenskap. Det kan möjligen ifrågasättas om en så vittomfattande domsrätt är motiverad och rimlig.

Tingsrätten anser att det i vart fall hade varit önskvärt med en utförligare motivering när det gäller förslaget på att helt undanta brottet från kravet på dubbel straffbarhet. Tingsrätten saknar t.ex. överväganden i fråga om de omständigheter som brukar åberopas till stöd för att göra ett sådant undantag, såsom att det finns en internationell samsyn kring brottstypen. Att sådana överväganden görs är viktigt med tanke på de tungt vägande skäl som bär upp principen om dubbel straffbarhet (jfr Lagrådets yttrande över förslaget att undanta sexköp utomlands från kravet på dubbel straffbarhet, prop. 2017/18:123 s. 88 ff). Det förhållandet att brottet äktenskapstvång är undantaget från kravet på dubbel straffbarhet medför enligt tingsrättens mening inte utan vidare att också att det nu föreslagna barnäktenskapsbrottet bör vara det, och i vart fall inte utan att de skäl som ligger bakom det ställningstagandet tydligt redovisas. Här hade också en kartläggning

av hur andra länder, och kanske särskilt länder i Europa, ser på barnäktenskap och giftasålder varit av stort värde.

Det nyss sagda gäller i än högre grad i förhållande till länder i EU och övriga Europa. Utredningen innehåller inte några överväganden om hur den föreslagna bestämmelsen förhåller sig till den fria rörlighet som garanteras unionsmedborgare. I fråga om bestämmelsens förhållande till Europakonventionen har utredningen uppgett att straffbestämmelsen inte står i strid med den rätt till familje- och privatliv som garanteras av konventionen. De skäl som anförs till stöd för slutsatsen är dock knapphändiga. Tingsrätten noterar här att Lagrådet satt i fråga om den ändring i fråga om förbud att erkänna utländska barnäktenskap som nu införts i 1 kap. 8 a § IÄL är förenlig med unionsrätten och Europakonventionen (se prop. 2017/18:288 s. 46 ff). De synpunkterna gör sig enligt tingsrättens mening i än högre grad gällande när det rör sig en kriminalisering.

Sammanfattningsvis har tingsrätten alltså haft synpunkter på dels omfattningen av det föreslagna straffansvaret, dels om det finns tillräckliga skäl för att undanta barnäktenskapsbrottet från kravet på dubbel straffbarhet. Tingsrätten noterar här att Utredningen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (SOU 2012:35) föreslog ett barnäktenskapsbrott och ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet, men då begränsat till att gälla barn som antingen var svenska medborgare eller hade hemvist här.

Mot bakgrund av de synpunkter som framförts ovan vill tingsrätten vidare väcka frågan om det inte bör finnas en möjlighet att inte döma till ansvar i de fall som i egentlig mening inte framstår som straffvärda, dvs. någon form av ventil. På så sätt skulle straffansvaret kunna avgränsas på ett mer rimligt sätt och en del av de synpunkter som tingsrätten framfört skulle minska i styrka.

Reseförbud m.m.

Tingsrätten delar utredningens uppfattning om det angelägna i att hindra barn som riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap eller utsättas för könsstympning att resa ut ur riket. De åtgärder i form av reseförbud och ändringar i passlagen som utredningen har föreslagit för att motverka sådana resor framstår också som välavvägda.

Likt utredningen anser tingsrätten att det föreslagna reseförbudet bör vara straffsanktionerat. Enligt förslaget ska både den som för ut barnet ut ur Sverige och den som främjar att ett barn reser utomlands i strid med ett reseförbud eller tillfälligt sådant förbud omfattas av straffansvar.

Tingsrätten har i och för sig inget att invända mot hur straffansvaret har avgränsats. I den fortsatta beredningen av ärendet kan det dock möjligen finnas anledning att överväga hur den föreslagna bestämmelsen förhåller sig även till den allmänna bestämmelsen om medverkansansvar i brottsbalken.

Avslutningsvis anser tingsrätten att den föreslagna straffskalan, med tanke på de skyddsintressen som ligger bakom det föreslagna reseförbudet, kunde vara strängare.

Detta yttrande har beslutats av chefsrådmannen Per Lennerbrant, rådmannen Klas Lohmander samt tingsfiskalen Marcus Wågman, föredragande.

Per Lennerbrant

Marcus Wågman